

FRIDERICUS KLINGNER, *Horatius, opera*. Ediția a III-a. Teubner, Leipzig, 1959.

În munca de stabilire a textului lui Horațiu ediția lui Keller și Holder (1864, 1870) marcase începutul unei orientări realiste, științifice, în contrast cu hipercriticismul fantezist al sec. XVIII inaugurat de Benthley. Ei au demonstrat valoarea tradiției manuscrise și inutilitatea coniecturilor. Continuată de Vollmer (Teubner, 1907) această orientare este preluată de Fr. Klingner în prima ediție a lucrării de care ne ocupăm (1939). În munca de colaționare a manuscriselor el ia în considerare, în plus, și o parte din Vaticanus R, neglijat de cercetătorii anteriori, cuprinzând cea mai mare parte din cartea a II-a a satirelor precum și ms. Ottobonianus, ambele din sec. IX. Situndu-se pe o poziție critică față de lipsurile înaintașilor săi, Klingner precizează corelația între cele trei grupe principale de codice și subliniază, o dată mai mult, și caracterul relativ al valorii lor calitative. Așa stînd lucrurile, este clar că nici criteriul majorității manuscriselor, nici autoritatea lor unilaterală nu este decisivă în alegerea variantelor. Toată greutatea cade pe discernămintul și obiectivitatea științifică a cercetătorului. Și aici stă meritul principal al lui Klingner, savant cunoscut prin numeroase lucrări asupra lui Horațiu. Principiul călăuzitor în determinarea lecțiunilor a fost criteriul conținutului, respectul pentru autenticitatea ideii. Așa se explică de ce savantul nostru, pe de o parte, nu are coniecturi noi, pe de alta, ține seama și de variantele izolate precum și de contribuțiile editorilor ori ale studiilor de specialitate. Ediția a III-a pe care o avem în față se bazează pe o reconsiderare a locurilor îndoielnice făcută în lumina ultimelor lucrări privitoare la Horațiu (1955–1957). Neavîndu-le la îndemînă pe acestea și nici cele două ediții anterioare, spre a ne da seama de progresul realizat, observațiile de față, făcute din punctul de vedere al celui care folosește rezultatele muncii de editare, au în vedere valoarea calitativă a lecțiunilor stabilite. Am folosit pentru aceasta confruntarea cu cele mai cunoscute ediții ale altor cercetători.

Criteriul majorității manuscriselor, fără a fi absolut, se dovedește eficient într-o serie de lecțiuni unde Klingner se depărtează pe bună dreptate de propunerile singulare ale editorilor (adoptate de Vollmer), de ex.: C. I, 23, 5–6; III, 5, 17; 7, 1; 25, 9; 26, 7. De asemenea în mult controversatul loc III, 14, 11, cu toate îndoielile pe care le ridică, e mai potrivită totuși varianta manuscriselor păstrată de Klingner (și Vollmer, Kiessling-Heinze) spre deosebire de coniecturile editorilor (adoptate de Villeneuve) care comportă mai multe dificultăți, fără a limpezi sensul. În schimb, ni se pare mai nimerită uneori preferința acordată de editorul nostru lecțiunii izolate ca, de pildă, cea a lui Peerlkamp din III, 20, 8, aprobată chiar de Vill., care urmează totuși manuscrisele. La fel *Serm.* I, 4, 87 -*amet*, luată de Benthley din Blandinius, e mai potrivită cu contextul decît forma *auel* aflată în celelalte codice și adoptată de Voll. și Vill. Sensul de « preferință practică obișnuită » a parazitului e subliniat și de adverbul *saepe* și de subj. potențial *uideas* (v. 86). Nu tot așa de reușită ni se pare însă alegerea de către Klingner a variantei izolate *auel* (Btl.) în locul lui *amet* dat de majoritatea codicilor în *Epist.*, I, 14, 9. Ideea de dorință de evadare solicitată de imaginea barierelor prin care năvălesc căii de curse este deja exprimată prin verbul *fert*: « mîntea și inima îmi dă ghes... să sfărîm zăvoarele... ». Verbul *amat*, la rîndul său, conține și nuanța deziderativă accentuată de *fert* (cf. *tecum uiuere amem* C. III, 9, 24 citat de K. H. numai pentru sensul de *solere*) și exprimă și ideea iterativă de obișnuință, care nu poate fi invocată ca argument împotriva mișcării impulsive cerute de metafora sportivă. Dorința de evadare la țară apare astfel și ca un îndemn și ca un fapt obișnuit ori de cîte ori Horațiu se află la oraș. Textul ni se pare astfel mai nuanțat și în deplină concordanță cu imaginea care încununează plastic semnificația celor două verbe, *fert* și *amat*. Cînd trebuie să aleagă între două grupuri de manuscrise care precumpănesc ca importanță, sensul general al contextului concordă cu lecțiunea

stabilită. Astfel, în C. III, 27, 5 *rumpat* e mai potrivit decât *rumpit* (Voll.) deoarece continuă seria de imprecății începută cu subj. *ducat* la v. 2. În cazul odei I, 32, 1 disputa între *poscimur* și *poscimus* este rezolvată de Klingner (ca și K. H.) în favoarea acestuia din urmă. Personal, socot mai bună din punct de vedere al conținutului varianta *poscimur*, adoptată de Vol., Vil., Plessis. Fără a reedita discuția argumentelor, aș ține să precizez că oda are un caracter programatic și înfățișează poziția obișnuită a lui Horațiu față de tematica odelor sale. Se știe că subiectele politice i-au fost cerute în repetate rânduri. Inițiativa proprie și adeviziunea lirică a poetului nu este anulată, cum crede K. H., de solicitare. În cazul de față Horațiu o acceptă păstrându-și preferința pentru subiectele ușoare. Între perfectul *lusimus*, și *hunc annum... et pluris* nu trebuie văzută o separare între încercările poetice mai puțin serioase din trecut și hotărârea de a se orienta către o tematică gravă. Evocarea exemplului lui Alceu din strofa a II-a și a III-a ne arată că e vorba de o alternativă a celor două categorii de teme confirmată de altfel de însăși practica poetului. De asemenea *mihi cumque* din finalul odei, cu toată stângăcia și neclaritatea pe care o comportă textul, mi se pare că poate demonstra aceeași orientare: Horațiu slăvește muza invocată, *oricare* ar fi tema pe care o tratează.

Rezerve ca cele de mai sus arată doar că înțelegerea unui poet ca Horațiu mai cere încă eforturi pentru stabilirea autentică a formei în care și-a exprimat gândurile. Ele nu infirmă valoarea incontestabilă a ediției prezentate de Klingner: efortul de clarificare a conținutului prin confruntarea variantelor și folosirea creatoare a rezultatelor cercetării științifice, de la cele mai vechi pînă la ultimele studii, tendința de simplificare și de limpezire a aparatului critic, lăsînd cititorului posibilitatea alegerii fără a-l încărcă cu detalii de prisos, atenția sporită acordată comentariului lui Porphyrio și scholiilor, păstrarea indexurilor lui Vollmer cu unele corectări și mai ales pasiunea și respectul pentru adevăr — toate acestea fac din ediția lui Klingner un instrument de lucru util și prompt pentru cunoașterea unui poet de frunte ca Horațiu.

(M. Nichita)

M. FABII QUINTILIANI *Institutionis Oratoriae libri XII*, editid Ludwig Radermacher, addenda et corrigenda collegit et adiecit Vinzenz Buccheit, Leipzig, Teubner, 1959.

După cum arată titlul, ediția de față este o reimprimare a ediției lui Radermacher (Teubner, Vol. I, 1907; Vol. II, 1935), însoțită, la sfîrșitul fiecărui volum, de o listă de adaosuri și emendări propuse de V. Buccheit. Întrucît ediția lui Radermacher este cunoscută, ne vom opri numai asupra propunerilor făcute de Buccheit. De la început trebuie observat că propunerile făcute de Buccheit sînt interesante, judicioase alese, deși de inegală importanță și nu toate la fel de convingătoare.

Vom da două exemple: În I, 3, 14, Quintilian se ridică împotriva bătăii, pentru că, zice el, bătaia e un lucru urît, potrivit numai cu sclavii și apoi este, cu vîrsta, și o nedreptate: «et certe (quod conuenit si aetatem mutes) iniuria». Buccheit conducîndu-se cu Stroux după Ambrosianus E. 153 sec. XI și de consensul codicelor Bambergensis n. 351, sec. X, Bambergensis XI, sec. X și Nostradamensis Paris. lat. 18527, sec. X, propune *iniuriae*, care ar fi un dativus finalis. Deci Buccheit adoptă lectio difficilior, ceea ce este foarte verosimil. În orice caz, chiar dacă ar rămîne *iniuria*, ideea nu se schimbă.

Mai importantă este propunerea ca în I, 5, 8, în loc de *unum gente* să se citească, împreună cu Niedermann, *unum genus*. Quintilian a anunțat în rîndurile anterioare că va vorbi despre